

SIGNALEMENT

Erika Poettgens
*Hoffmann von Fallersleben und die Lande
niederländischer Zunge. Briefwechsel,
Beziehungsgeflechte, Bildlichkeit*
Münster-New York, Waxmann, 2014,
2 dln., 227 pp., ISBN 978-3-8309-3095-2

Weinig teksten zijn zo verkeerd begrepen als het 'Lied der Deutschen' van de Duitse dichter en filoloog August Heinrich Hoffmann von Fallersleben (1798-1874). De versregel 'Deutschland über alles' drukte het verlangen naar een eenheidsstaat uit die boven het gewoel van de vele Duitse staatjes van tijdens de 19de eeuw zou moeten uitstijgen. Met imperialisme had dat niets te maken. Het nationalisme van vele Duitse denkers en dichters was in het midden van de 19de eeuw vaak gekoppeld aan een liberale grondhouding. Die ideologische cocktail kostte Hoffmann in 1842 het ambt van professor aan de universiteit Breslau in het toenmalige Pruisen. De dichter van het 'Deutschlandlied' was ook een 'Kulturvermittler', een bruggenbouwer op het culturele vlak, tussen Duitsland – zoals het voor 1871 enkel in de culturele zin van het woord bestond – en de Nederlanden als gezamenlijke naam voor Nederland en 'Vlaemisch Belgien'. Hoffmann gaf Middel-Nederlandse teksten uit in de reeks 'Horae belgicae' en schreef talrijke gedichten en artikels over de Nederlanden die hij graag bereisde. Ook spande hij zich als professor en bibliothecaris in om de Nederlandse taal en cul-

tuur bekend te maken in Duitsland. De germaniste Erika Poettgens beoogt met de voorliggende studie de reconstructie van het Duits-Nederlandse netwerk van Hoffmann dat vele grote en bekende namen omvatte uit de wetenschappelijke en academische geledingen in Nederland en uit de Vlaamse beweging zoals een Jan Frans Willems. Daarenboven onderzoekt ze hoe het 'Niederlandebild' van Hoffmann te kaderen valt in een tijdsgeest die de Germaanse en de Romaanse werelden van elkaar afzette. De onderzoekster vraagt zich af of Hoffmann er zoals vele geestesgenoten van droomde om de Nederlanden in te lijven in een Duits staatsverband dan wel of hij er zich toe beperkte de twee culturen nader bij elkaar te willen brengen. Beide doelstellingen gaat ze na door zijn leven en werken in kaart te brengen aan de hand van zijn talrijke geschriften en zijn omvangrijke briefwisseling. Na een grondige speurtocht in musea, archieven en bibliotheken heeft ze wel 7000 brieven van Hoffmann gevonden waarvan er een paar honderd tussen Duitsland en de Nederlanden heen en weer gingen. Haar studie bestaat uit twee boekdelen waarvan het eerste het bewogen leven van Hoffmann, zijn Nederlands en Vlaams netwerk en zijn beeld over de Nederlanden schetst en het tweede een inventaris van zijn briefwisseling oplijst. Het wereldbeeld van Hoffmann von Fallersleben was gevormd door de romantiek met haar idealisering van de Middeleeuwen. Dat bracht een bijzondere belangstelling voor de middeleeuwse dichtwerken met zich mee als talige weerspiegeling van de natie. Net zoals zijn tijdgenoot Ernst Moritz Arndt beschouwde Hoffmann de taal als de basis van de nationale identiteit. Vanuit die geestelijke ingesteldheid was het nog maar een kleine stap voor hem naar de filologische studie van de Oud- en Middelnederlandse taal en literatuur als 'tak van het Duitse taalonderzoek'. Voor de dichter Arndt bete-

kende de 'deutsche Zunge' dat de taalgrens de staatsgrens vormt en dat de Nederlanden en Zwitserland als Germaanssprekende landen deel van een groter Duitsland moesten uitmaken. (p. 11) De filoloog Hoffmann was zich meer bewust van de eigenheden van de 'niederländische Zunge' en ook van de culturele verschillen tussen Nederland en Vlaanderen. Toch pleitte ook hij voor een politieke toenadering van de Nederlanden tot Duitsland zoals Poettgens vaststelt op grond van brieven en manuscripten van Hoffmann waaraan tot nu toe geen aandacht was besteed. Eerst moest Vlaanderen wel worden losgeweekt uit België waarvan Hoffmann de grenzen als onnatuurlijk bestempelde omdat ze niet voortgekomen waren uit de taal en cultuur als bouwstenen van de natie. Vervolgens zou Vlaanderen een eenheidsstaat moeten vormen met Nederland als bolwerk tegen Frankrijk en de Romaanse wereld. Volgens Poettgens zag Hoffmann in België de 'Kampfplatz des germanisch-romanischen Gegensatzes' en plaatste hij zich daarmee in de Fransvijandige traditie van de Duitse historiografie van de 19de eeuw. Ook zijn protestantse achtergrond beïnvloedde zijn kijk op de 'nationale kwestie' in de Nederlanden. Het katholicisme als weergave van het romaanse element stond volgens Hoffmann in schril contrast met het protestantisme als de uitdrukking van het 'Germaanse wezen' (p. 141). Daarom was het "aussichtslos (...) 'Vlaemisch Belgien mit seiner verfluchten Pfaffenwirtschaft und Französelei' für Deutschland zu gewinnen". (p. 173). Niet alleen distantieerde Hoffmann zich gaandeweg meer en meer van 'Vlaams België', maar nu zou uit het verdiepte onderzoek van zijn briefwisseling ook blijken dat zijn contacten 'met (Noord) Nederlandse partners talrijker en intensiever waren' (p. 225) dan die met de Vlaamse beweging.

[DIRK ROCHTUS]